

Міністерство освіти і науки України
Рівненський державний гуманітарний університет

«ЗАТВЕРДЖЕНО»

Голова приймальної комісії
Рівненського державного
гуманітарного університету
проф. Бостанієвський Р.М.
«23» лютого 2021 р.

ПРОГРАМА ВСТУПНОГО ВИПРОБУВАННЯ
зі спеціальності 053 «Психологія»
для вступників на третій освітньо-науковий рівень вищої освіти
(доктор філософії, Ph.D.)

Схвалено вченою радою психолого-природничого факультету
Протокол № 2 від «23» лютого 2021 р.

Голова вченої ради
психолого-природничого факультету _____ проф. В.Р.Павелків

Схвалено навчально-методичною комісією психолого-природничого факультету
Протокол № 1 від «16» лютого 2021 р.

Голова навчально-методичної комісії
психолого-природничого факультету _____ доц. І.О.Свєцька

Голова фахової експертної комісії _____ проф. Р.В.Павелків

Розробники: проф. Р. В. Павелків
проф. Н. В. Корчакова
проф. В. М. Ямницький
доц. О. С. Сєдюнок
доц. Л. М. Кулакова

Рівне – 2021

Програма вступного іспиту зі спеціальності 053 «Психологія» для вступників на здобуття ступеня вищої освіти «Доктор філософії» на основі ступеня (освітньо-кваліфікаційного рівня) спеціаліста, магістра / Н. В. Корчакова, Р. В. Павелків, В. М. Ямницький, О. С. Созонюк, Л. М. Кулакова. – Рівне : РДГУ, 2021. – 41 с.

Розробники:

Корчакова Н. В., доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри вікової та педагогічної психології РДГУ (гарант ОНП 053 «Психологія»).

Павелків Р. В., доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри вікової та педагогічної психології РДГУ.

Ямницький В. М., доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри практичної психології та психотерапії РДГУ.

Созонюк О. С., кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри вікової та педагогічної психології РДГУ.

Кулакова Л. М., кандидат психологічних наук, доцент кафедри вікової та педагогічної психології РДГУ.

Рецензенти:

Корнієнко І. О., доктор психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології Мукачівського державного університету.

Токарева Н. М., доктор психологічних наук, професор, Криворізького державного педагогічного університету.

Програма вступного іспиту зі спеціальності 053 «Психологія» для вступників на здобуття ступеня вищої освіти «Доктор філософії» на основі ступеня (освітньо-кваліфікаційного рівня) спеціаліста, магістра визначає вимоги до рівня підготовки вступників у межах підготовки в закладі вищої освіти, зміст основних освітніх компетенцій, критерії оцінки відповідей здобувачів, рекомендовані літературні джерела.

Розглянуто на засіданні кафедри вікової та педагогічної психології (протокол № 1 від 26 січня 2021р.), кафедри загальної психології та психодіагностики, кафедри (№ 1 від 27 січня 2021р.), практичної психології та психотерапії (протокол № 1 від 27 січня 2021р.).

ЗМІСТ

Пояснювальна записка	4
Зміст вступного випробування.....	7
Орієнтовні питання до іспиту	26
Критерії оцінювання результатів вступного випробування	34
Список рекомендованої літератури.....	37
Інформаційні ресурси.....	41

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Програма вступного іспиту складена на підставі дисциплін циклу професійної підготовки в обсязі програми рівня вищої освіти магістра із спеціальності «053 Психологія» і регламентується Законом України «Про вищу освіту», Законом України «Про наукову і науково-технічну діяльність» та Порядком підготовки здобувачів вищої освіти на третьому (освітньо-науковому) рівні вищої освіти з метою здобуття ступеня доктора філософії.

Організація вступного випробовування здійснюється відповідно до Положення про приймальну комісію РДГУ https://www.rshu.edu.ua/images/pk_rshu/vstup_2021/pologennya_pk_2021.pdf ; Порядку проведення вступних випробувань у РДГУ https://www.rshu.edu.ua/images/pk_rshu/vstup_2021/poradok_prov_vstup_vipr_2021.pdf;

Правил прийому до аспірантури та докторантури Рівненського державного гуманітарного університету

http://www.rshu.edu.ua/images/pk_rshu/vstup_2021/prav_2021_dod_08_03.pdf

Головним завданням програми вступного випробування зі спеціальності «053 Психологія» є перевірка сформованості у абітурієнта загальних та спеціальних компетентностей у галузі психології, здатності застосовувати психологічні знання та уміння для організації і проведенні наукового дослідження.

Зміст програми охоплює в повному обсязі основні педагогічні категорії, поняття, терміни, факти, передбачає чітке структурування і розподіл навчального матеріалу за основними розділами: «Загальна психологія», «Вікова психологія», «Педагогічна психологія», «Соціальна психологія».

Основною вимогою до здобувачів є високий рівень психологічної освіченості, культури, знань, уміння застосувати здобуті знання при здійсненні наукового дослідження, що визначається вступним іспитом зі спеціальності.

Окремими складовими елементами Програми, які мають допомогти майбутньому науковцю в процесі підготовки, є питання до екзамену (загальнотеоретичні, орієнтовні питання до спеціалізації: загальна психологія, вікова психологія, педагогічна психологія, соціальна психологія); список рекомендованої літератури; критерії оцінки освітніх результатів.

Комплектація білетів передбачає системне відображення вузлових питань із зазначених складових частин програми. Здобувач на вступному іспиті має розкрити основний зміст питань білета та додаткових питань.

Завдання фахового випробування складено з метою виявлення знань, вмінь, компетентностей, якими повинен володіти вступник за спеціальністю «053 Психологія».

На вступному іспиті абітурієнти повинні **знати**:

- загальні принципи, категорії, поняття і методи психологічної науки;
- сучасні теорії психології;
- основні методи психологічного дослідження;
- етичні аспекти проведення психодіагностичного дослідження;

- фізіологічні основи психічної діяльності особистості;
- закономірності та особливості функціонування пізнавальної сфери особистості;
- закономірності та особливості функціонування афективної сфери особистості;
- індивідуально-типологічні властивості особистості;
- закономірності емоційно-вольової регуляції діяльності;
- закономірності, фактори психічного розвитку особистості;
- теорії вікового психічного розвитку;
- періодизації вітчизняних і зарубіжних учених;
- особливості психічного розвитку у різні вікові періоди;
- основи педагогічної психології, її поняття і категорії, взаємозв'язок з іншими науками;
- структуру, задачі та цілі навчальної діяльності, особливості засвоєння знань, умінь та навичок (віковий аспект, інноваційні технології навчання);
- основні підходи щодо виховання, його функції, моделі та методи;
- психолого-педагогічні засади професійної діяльності педагога;
- основні закономірності соціальної поведінки особистості, її соціально-психологічних якостей та особливостей соціалізації;
- основні закономірності спілкування та міжособистісну взаємодію;
- закономірності функціонування соціальних спільнот – великих і малих груп.

уміти:

- аналізувати сутність психічних процесів залежно від факторів, що на них впливають;
- застосовувати основні прийоми та методи психологічного дослідження;
- проводити спостереження за психічним станом особистості, оцінювати рівень розвитку пізнавальних процесів особистості;
- здійснювати вимір індивідуально-психологічних показників особистості, її пізнавальної та емоційно-вольової сфери, виявляти схильності і здібності людини та резервів її розвитку;
- використовувати методи педагогічної майстерності для прогнозування і вирішення питань у сфері психолого-педагогічної діяльності;
- надавати психолого-педагогічні рекомендації щодо особливостей навчання, виховання та розвитку;
- здійснювати аналіз результатів основних досліджень вітчизняних та зарубіжних учених в галузі вікової психології;
- самостійно будувати та проводити дослідження особливостей психічного розвитку людини у різні вікові періоди (спостереження, бесіда, вивчення продуктів діяльності, експеримент);
- планувати стратегію експериментального дослідження та будувати дослідницьку програму в експерименті;
- вміти виділяти, аналізувати соціально-психологічні проблеми;

- підбирати адекватні способи вирішення соціально-психологічних проблем.

Програмою вступного іспиту передбачено виявлення рівня сформованості таких *компетентностей*:

- психологічної обізнаності та здатності до самовираження: здатність аналізувати та інтерпретувати психічні явища, ідентифікувати особливості психічного розвитку суб'єктів освітньої діяльності, пропонувати шляхи вирішення (профілактики) психологічних проблем відповідно до вікових та індивідуально-типологічних особливостей цільової аудиторії та бажаних результатів;

- особистої та навчальної компетентності: здатність до самооцінювання (у т.ч. у професійній діяльності), критичної саморефлексії та визначення індивідуальних потреб у професійному розвитку й самоосвіті; здатність до особистісного та професійного самовизначення, самоствердження і самореалізації упродовж життя;

- цифрової компетентності: здатність використовувати сучасні інформаційно-комунікативні технології під час виконання професійної діяльності, захищати інформацію, зміст, особисті дані;

- мовної компетентності: здатності розуміти, висловлювати та інтерпретувати поняття, факти, думки як усно, так і у письмовій формі, слухати, говорити, писати й читати у відповідному контексті;

- психолого-педагогічної компетентності: здатність усвідомлювати свої професійні можливості та діяти в межах рівня професійної підготовленості;

- соціально-психологічної компетентності: здатність до конструктивного спілкування у різних соціокультурних середовищах, співпрацювати у команді, вести діалог, критично оцінювати соціально-педагогічні події та явища, ефективно взаємодіяти із людьми.

ЗМІСТ ВСТУПНОГО ВИПРОБУВАННЯ

МОДУЛЬ 1. МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ НАУКИ

Тема 1.1. НАУКОВИЙ ПЕРІОД ІСТОРІЇ ПСИХОЛОГІЇ І СИСТЕМА ПСИХОЛОГІЧНИХ УЧЕНЬ.

Початок наукової психології. Психологічна лабораторія В. Вундта. Система психології В. Вундта. Вюрцбургська школа (О. Кюльпе).

Сучасна психологія: школи, напрямки, тенденції розвитку. Психоаналітичний напрям у сучасній психології. Основи психоаналізу З. Фрейда. Аналітична психологія К. Юнга. Індивідуальна психологія А. Адлера. Соціокультурна психологія К. Хорні. А. Фрейд про механізми психологічного захисту. Епігенетична теорія Е. Еріксона.

Диспозиційний напрям у психології. Диспозиційна теорія особистості Г. Олпорта. Поняття особистості. Типи індивідуальних диспозицій. Поняття пропріуму та зрілої особистості. Р. Кеттел: структурна теорія рис особистості. Підхід до особистості з позиції факторного аналізу.

Соціально-когнітивний аспект у біхевіоризмі. Соціально-когнітивна теорія А. Бандури. Звернення до когнітивних та соціальних чинників у вивченні поведінки людини.

Когнітивний напрям у сучасній зарубіжній психології. Теорії особистісних конструктів Дж. Келлі. Рационально-емотивна теорія А. Елліса. Поняття про раціональні та ірраціональні переконання. Когнітивна теорія А. Бека. Основне завдання когнітивної терапії.

Основні положення гуманістичного підходу. Гуманістична психологія А. Маслоу: основні поняття. Загальна характеристика клієнт-центрованої терапії К. Роджерса. Тріада Роджерса. Смысл життя, свобода та відповідальність особистості у «логотерапії» Віктора Еміля Франкла.

Тема 1.2. ВІТЧИЗНЯНІ НАУКОВІ ПСИХОЛОГІЧНІ ШКОЛИ І НАПРЯМИ.

Людина як предмет пізнання (Б. Г. Ананьєв). Культурно-історична теорія психіки (Л. С. Виготський). Теорія діяльності (О. М. Леонтьєв). Учіння про діалектику людського життя (К. О. Албуханова-Славська).

Національні наукові психологічні школи: історія та сучасність. Українська наукова школа з проблеми теорії та практики психологічної оцінки (психодіагностики) особистості (Л. Ф. Бурлачук). Психологія сучасного способу життя (Ю. М. Швалб). Харківська психологічна школа (П. І. Зінченко, О. М. Лактіонов, Г. К. Серєда, О. С. Кочарян). Одеська психологічна школа (В. І. Подшивалкіна, О. Я. Чебикін). Київська вчинкові школа В. А. Роменця. Г. С. Костюк: теорія розвитку і саморозвитку особистості. Школа генетичної психології С. Д. Максименка. Теорія установки Д. Узнадзе і грузинська школа психології.

Тема 1.3. МЕТОДОЛОГІЯ ТА МЕТОДИ СУЧАСНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Методологія сучасної психології Основні категорії, принципи та методологічні проблеми сучасної психології: сутність, історичний портрет, динаміка. Рівні методології сучасної психології Історичний перелік основних методологічних проблем сучасної психології: ситуація виникнення, умови сутнісної динаміки. Перспективи розв'язання методологічних проблем засобами сучасної психологічної науки. Поняття і феномен методологічної кризи.

Методи в психології: класифікація та особливості застосування.

Науковий метод: сутність, структура, застосування.

Методи психологічних досліджень: загальнонаукові (аналіз, синтез, узагальнення, абстрагування, індукція, дедукція, аналогія, моделювання, історичний метод, логічний метод, класифікація); теоретичні (формалізація, аксіоматизація, гіпотетико-дедуктивний); емпіричні (основні, допоміжні, експериментальні, не експериментальні, діагностичні); організаційні (порівняльний, лонгітюдний, комплексний); інтерпретаційні (генетичний, структурно-функціональний, системний); методи обробки даних.

Спостереження та самоспостереження. Експеримент. Види експерименту. Особливості використання методів бесіди, інтерв'ю, анкетування, тестування, соціометрії, референтометрії, біографічного методу, аналізу продуктів діяльності.

Методи психологічного впливу на особистість: психологічна консультація, психологічна корекція, психологічний тренінг, психологічна терапія і реабілітація.

Взаємозв'язок методології, методу та методики дослідження.

МОДУЛЬ 2. ЗАГАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ

Тема 2.1. ПОНЯТТЯ ПРО ПСИХІКУ. ПСИХІЧНІ ЯВИЩА: КЛАСИФІКАЦІЯ ТА СИСТЕМАТИЗАЦІЯ.

Психіка як властивість високоорганізованої живої матерії. Сутність психіки. Загальні проблеми походження психіки людини. Еволюція психіки. Поняття про філогенез, історіогенез та онтогенез психіки. Функції психіки. Природа і механізми психічних явищ. Основні еволюційні етапи розвитку психіки та поведінки за О. М. Леонтьєвим і К. Е. Фабрі.

Будова нервової системи. Взаємозв'язок психіки з нервовою системою. Центральна нервова система людини та психіка у своїй єдності та самостійності. Концепція психічних процесів І. М. Сеченова. Психофізіологічна концепція І. П. Павлова.

Можливості людського мозку. Функціональна асиметрія великих півкуль головного мозку. Функції мозку та вікові особливості. Основні типи організації мозку. Рефлекс як основна форма взаємодії організму із середовищем. Умовні і безумовні рефлекси.

Подразливість. Чутливість і відчуття, їхні властивості й основні відмінності у порівнянні з подразливістю.

Поведінка як процес пристосування до умов зовнішнього середовища. Взаємозв'язок рівня розвитку психіки і форм поведінки тварин. Свідомість як

вищий рівень психічного відображення. Взаємозв'язок рівня розвитку психіки і форм поведінки тварин.

Свідомість як рівень психічного відображення. Співвідношення свідомості та несвідомого. Конкретні характеристики індивідуальної свідомості. Значення і особистісний смисл.

Форми прояву психіки. Засади класифікації психічних явищ. Психічні процеси. Психічні стани. Психічні властивості особистості. Взаємозв'язок психічних процесів, станів та властивостей. Пізнавальна сфера психіки. Емоційно-вольова сфера психіки. Проблема взаємозв'язку пізнавальної та емоційної сфери психіки.

Тема 2.2. ПІЗНАВАЛЬНІ ПСИХІЧНІ ПРОЦЕСИ

Пізнавальні психічні процеси: система, функції, властивості. Основні теоретичні підходи до вивчення пізнання. Сенсорне знання про світ.

Відчуття як початкова ланка пізнавального процесу. Психофізика. Види відчуттів. Фізіологічні механізми відчуттів. Значення відчуттів у житті людини.

Сприймання. Організаційні процеси сприймання. Формування перцептивного образу. Модальність сприймання. Складні форми сприймання. Властивості сприймання. Теорії сприймання. Спостереження і спостережливість.

Увага як особлива форма психічної діяльності. Увага і свідомість: основні теоретичні уявлення. Селекція в системах обробки інформації. Види уваги. Властивості уваги. Теорії уваги.

Специфіка людської пам'яті. Проблема і модель множинності пам'яті. Класичні дослідження забування. Філогенетична та онтогенетична лінія розвитку пам'яті (П. П. Блонський, Л. С. Виготський, О. М. Леонтьєв). Види пам'яті. Процеси пам'яті. Теорії пам'яті. Явище ремінісценції.

Мислення як процес активного, творчого пізнання і перетворення дійсності. Соціальна природа мислення. Види мислення як рівні його розвитку. Мислення як процес розв'язання задач. Мислення і цілеутворення. Теоретичні підходи до вивчення мислення в психології (О. Кюльпе, Н. Ах, Ж. Піаже, С. Л. Рубінштейн, О. М. Леонтьєв, П. Я. Гальперін, В. В. Давидов, О. К. Тихомиров). Види мислення. Психологічні закономірності мислення. Теорії мислення.

Види мовлення. Функції мовлення. Взаємозв'язок мовлення та мислення. Психолінгвістична модель породження і функціонування мовлення. Проблема вродженої і набутої здатності до мовлення у людини.

Уява. Види уяви. Теорії уяви. Уява як перетворення реальності та її зв'язок з іншими психічними процесами. Зв'язок уяви з об'єктивною дійсністю.

Тема 2.3. ПСИХОЛОГІЯ ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ВІДМІННОСТЕЙ.

Психодинамічні індивідуальні відмінності. Темперамент. Теорії темпераменту. Вчення про властивості нервової системи та темперамент за І. П. Павловим. Конституційні теорії темпераменту Е. Кречмера та У. Шелдона. Концепція властивостей нервової системи та темпераменту Б. М. Теплова та

В. Д. Небиліцина. Дослідження темпераменту В. С. Мерліним, В. М. Русаловим, Я. Стреляу. Здібності. Види здібностей. Проблема спадковості інтелекту.

Характер. Структура характеру. Сутність проблеми типології характерів. Типологія характеру за тілесною конституцією людини Е.Кречмера. Соціальна типологія Е.Фромма. Типологія акцентуації характеру за особливостями спілкування К.Леонгарда. Система акцентуованих характерів у підлітків А.Є.Лічко. Типологія характерів Е.Шострома. Психоаналітична типологія А.Лоуена. Дослідження особистості з позицій теорії рис: (Г. Олпорт, Р. Кеттелл). Дослідження особистості з позицій теорії типів (Г. Айзенк). Формування характеру.

Визначення здібностей. Здібності в світлі системно-діяльнісного аналізу психіки. Природні та соціальні передумови здібностей. Структура здібностей: загальні і спеціальні здібності. Здібності, обдарованість, талант, геніальність, майстерність. Формування та розвиток здібностей людини.

Тема 2.4. ЕМОЦІЙНО-ВОЛЬОВА СФЕРА ОСОБИСТОСТІ

Емоції, їх загальна характеристика. Значення емоцій у житті людини. Основні функції емоцій: комунікативна, регулятивна, сигнальна, мотиваційна, оцінна, стимулююча, захисна. Види і властивості емоцій. Фізіологічні основи емоцій. Психологічні теорії емоцій: еволюційна теорія (Ч. Дарвін), психоорганічна теорія (Джемса-Ланге, Кеннона-Барда), інформаційна теорія (П. В. Сімонов), теорія когнітивного дисонансу (Л.Фестінгер), активаційна теорія емоцій Ліндслея-Хебба, когнітивно-фізіологічна теорія емоцій С. Шехтера.

Емоції й особистість. Зв'язок емоцій і потреб людини. Індивідуальна своєрідність емоцій і почуттів. Свіість як одне з вищих емоційно-моральних особистісних якостей людини. Розвиток емоційно-особистісної сфери людини.

Поняття волі. Воля та її основні ознаки. Значення волі в житті людини. Первинні вольові якості особистості: сила волі, наполегливість, витримка. Похідні (вторинні) вольові якості: рішучість, самовладання, сміливість, впевненість. Третинні вольові якості особистості: дисциплінованість, відповідальність, ініціативність, принциповість. Функції волі.

Теорії волі: трактування волі з позиції біхевіоризму, рефлексології (І. П. Павлов), воля як свідомо регуляція поведінки (М. О. Бернштейн, П. К. Анохін) і ін.

Вольова регуляція поведінки. Природа вольової дії. Структура вольової дії. Прийняття і виконання вольового рішення.

Виховання та самовиховання волі та вольових якостей. Основні напрямки розвитку волі. Становлення і зміцнення свідомої моральної регуляції вчинків як важливий етап у розвитку волі.

Тема 2.5. ДІЯЛЬНІСТЬ І ПОВЕДІНКА

Загальна характеристика діяльності людини. Теорії діяльності. Головні характеристики діяльності: мотив, мета, предмет, структура і засоби. Активність, теорія активності. Потреби як джерело активності індивіда.

Класифікація потреб (за походженням: природні і культурні; за характером предмета: матеріальні і духовні). Поняття мотиву. Вчення про мотивацію. Види мотивів (органічні, функціональні, матеріальні, соціальні, духовні). Боротьба мотивів.

Продукт діяльності як кінцева мета. Поняття предмета діяльності. Рівень домагань як оцінка людиною своїх можливостей у діяльності. Інтеоріоризація та екстеріоризація діяльності.

Основні види діяльності: гра, учіння, праця. Поняття провідного виду діяльності. Теорія провідних типів діяльності.

Будова діяльності людини. Дія як головна одиниця аналізу діяльності. Операції у структурі дії.

Зв'язок діяльності та знання. Уміння як готовність людини до успішного виконання дії. Навички як компонент свідомої діяльності людини. Типи умінь та навичок (рухові, пізнавальні, теоретичні й практичні). Звичка як непродуктивний елемент діяльності.

Діяльність та розвиток особистості.

МОДУЛЬ 3. ВІКОВА ПСИХОЛОГІЯ

Тема 3.1. ПРЕДМЕТ, ЗАВДАННЯ І МЕТОДИ ВІКОВОЇ ПСИХОЛОГІЇ.

Предмет, теоретичні і практичні завдання вікової психології. Основні розділи вікової психології та критерії їх виокремлення. Галузі психології, які здійснюють внесок в методологію вікової психології. Зв'язок вікової психології з іншими науками.

Стратегії і методи дослідження у віковій психології, їх класифікація. Лонгітюдні і поперечні «зрізи». Метод спостереження та його види. Щоденникові спостереження. Особливості застосування експериментальних методів. Природний і лабораторний експерименти у віковій психології. Формуючий експеримент. «Близнюковий» метод та його значення у експериментальному дослідженні розвитку психіки. Генетико-моделюючі експерименти. Діагностичні методи у віковій психології. Тести та тестування, умови застосування. Аналіз продуктів діяльності. Опитування (анкетування, інтерв'ю). Правила складання анкети і проведення анкетування. Бесіда та її значення в роботі практичного психолога. Способи оцінювання вірогідності і надійності експериментальних даних у дослідженні психічного розвитку.

Вікова психологія і суспільна практика; основні сфери застосування: навчання і виховання, наукова організація праці і дозвілля.

Тема 3.2. ІСТОРИЧНИЙ НАРИС СТАНОВЛЕННЯ ВІКОВОЇ ПСИХОЛОГІЇ.

Проблема психічного розвитку людини у психологічних вченнях Античності, Середньовіччя та епохи Відродження. Підхід до проблем вікової психології у філософських теоріях свідомості: дослідження розвитку психіки людини в Новий час.

Виникнення дитячої психології в середині ХІХ ст. «Спостереження за

життям дитини» Ч. Дарвіна. К. Д. Ушинський та його внесок у розвиток психології дитини. Підхід І. М. Сеченова до проблем розвитку дитини. Проникнення експериментальних досліджень у дитячу психологію. Перші узагальнення проблематики дитячої психології; праці М. Меймана, В. Штерна, К. Бюллера та інш. Виникнення педології та її критичний аналіз. Біогенетичний і соціогенетичний напрямки у становленні дитячої психології. Механістичні уявлення про розвиток психіки. Концепція конвергенції двох факторів дитячого розвитку. Внесок А. Валлона в розробку проблем психічного розвитку. Учиння Ж. Піаже про інтелектуальний розвиток дитини. Відкриття егоцентризму та стадій інтелектуального розвитку дитини.

Психоаналітичні теорії дитячого розвитку. Теорія З. Фрейда. Розвиток класичного психоаналізу в роботах А. Фрейд. Епігенетична теорія Е. Еріксона.

Теорія соціального навчання. Виховання і розвиток. Критичні періоди соціалізації. Заохочення і покарання як умови формування нової поведінки. Сім'я як фактор розвитку поведінки дитини.

Положення вікової психології і проблема розвитку вищих психічних функцій в працях Л. С. Виготського, П. П. Блонського, С. Л. Рубінштейна, О. М. Леонтєва.

Концепція діалектичного характеру розвитку Г. С. Костюка, її реалізація у програмах сучасних психологічних досліджень.

Становлення вікової психології в радянський період (Б. Г. Ананьєв, М. Я. Басов, П. П. Блонський, Л. І. Божович, П. Я. Гальперін, О. В. Запорожець, М. І. Лісіна, І. О. Люблінська, Д. Б. Ельконін).

Сучасний стан вікової психології.

Тема 3.3. ПРОБЛЕМА ВІКОВОЇ ПЕРІОДИЗАЦІЇ ОНТОГЕНЕЗУ ОСОБИСТОСТІ

Поняття «періодизація онтогенезу». Онтогенез та його фази. Особливості процесу психічного розвитку в онтогенезі (системність, циклічність, виникнення новоутворень, нерівномірність, періодичність). Проблема переходу від одного вікового періоду до іншого. Онтогенез і поняття про життєвий шлях людини.

Вік і вікова періодизація розвитку особистості в онтогенезі. Л. С. Виготський про класифікацію підходів до періодизації дитячого розвитку: схеми періодизації, спрямовані назовні; вузько спрямовані схеми; пошук психологічних критеріїв періодизації. Періодизації дитячого розвитку в схемі Л. С. Виготського. Поняття про стабільні і перехідні періоди. Кризи розвитку та їх розуміння.

Проблема вікової періодизації психічного розвитку особистості в дитячому віці в працях О. М. Леонтєва, Л. І. Божович, Д. Б. Ельконіна, І. С. Кона та ін.

Періодизація розвитку особистості за З.Фрейдом. Періодизація інтелектуального розвитку за Ж. Піаже. Періодизація психічного розвитку за Л. Колбергом.

Проблема критеріїв періодизації розвитку зрілої особистості. Епігенетична концепція періодизації розвитку особистості Е. Еріксона. Концепція вікової

періодизації Л. Сева. Періодизація онтогенезу в цілому в працях Б. Г. Ананьєва, А. В. Петровського та ін.

Значення проблеми періодизації розвитку особистості в онтогенезі.

Тема 3.4. ДИНАМІКА І ЗАКОНОМІРНОСТІ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ В ОНТОГЕНЕЗІ.

Основні закономірності психічного розвитку. Психічний розвиток та формування особистості. Роль виховання в формуванні особистості. Внутрішня позиція в розвитку особистості.

Передумови психічного розвитку. Поняття про розвиток та психічний розвиток. Генотипні особливості та вроджені якості організму. Дозрівання, як передумова психічного розвитку. Фізична та психічна активність. Взаємодія та взаємозв'язок біологічних і соціальних чинників (суть біогенетичного та соціогенетичного напрямів). Соціальне наслідування, соціальні умови та вік.

Умови психічного розвитку. Поняття про внутрішні та зовнішні умови психічного розвитку, їх взаємозв'язок.

Історично обумовлені реальності існування людини (реальність предметного світу, природи та соціального простору).

Значення соціальних умов та засвоєння суспільного досвіду як специфічна особливість психічного розвитку особистості.

Закономірності психічного розвитку (нерівномірність, асинхронність, сенситивні періоди).

Психічний розвиток і діяльність. Соціально організована діяльність як основа, засіб та умови психічного розвитку. Наукове обґрунтування виникнення внутрішньої психічної діяльності з зовнішньої (поняття інтеріоризації та екстеріоризації). Значення різних видів діяльності у психічному розвитку. Провідна діяльність та її роль у формуванні психічних процесів та особистісних новоутворень.

Психічний розвиток та спілкування. Вплив спілкування дитини з дорослими та однолітками на його психічний розвиток.

Наукові концепції психічного розвитку дитини. Проблема психічного розвитку і навчання в сучасних психологічних теоріях. Роль навчання та виховання у психічному розвитку на різних етапах онтогенезу. Діалектичний взаємозв'язок навчання та розвитку. Поняття про зони актуального, потенційного та найближчого розвитку. Роль навчання у формуванні психічних функції (Л.С.Виготський). Умови правильної організації розвиваючого навчання.

Теорії вікового психічного розвитку. Біологізаторські (теорія дозрівання А. Гезелла; нормативний підхід Л. Термена; теорія трьох ступенів розвитку Л. Бюлера; теорія научіння І. П. Павлова і Дж. Уотсона) та соціологізаторські (теорія соціального научіння А. Бандура; теорія Р. Сірса; теорія конвергенції двох факторів) концепції онтогенезу людської психіки. Когнітивні теорії в психології розвитку (теорія Ж. Піаже, теорія морального розвитку Л. Колберга, культурно-історична концепція Л. С. Виготського). Погляди гуманістичної школи на проблему психічного розвитку (А. Маслоу, К. Роджерс).

Розуміння процесу становлення людської особистості як «саморуху».

Відставання і затримка у психічному розвитку. Розвиток психіки в умовах сенсорних дефектів. Фізичний та психологічний вік людини. Поняття сензитивного періоду. Акселерація.

Тема 3.5. ПСИХІЧНИЙ РОЗВИТОК ДИТИНИ ДО 1 РОКУ.

Пренатальний розвиток дитини. Зміст стадій пренатального розвитку дитини. Вплив особливостей пренатального розвитку дитини на її психіку. Критичні періоди пренатального розвитку дитини. Вплив процесу народження на психіку дитини.

Передумови та умови психічного розвитку новонародженої дитини. Оцінка стану новонародженої дитини за шкалою Апгар. Вроджені особливості та тенденції розвитку. Криза новонародженого. Анатомо-фізіологічні особливості новонародженого. Безумовні рефлекси та їх значення для розвитку дитини. Психологічна характеристика новонародженої дитини та її психічний розвиток. Особливості розвитку відчуттів, значення вправління окремих органів. Соціальна ситуація розвитку новонародженого. Розвиток емоційної сфери. «Комплекс поживлення».

Соціальна ситуація розвитку та провідна діяльність немовляти. Роль дорослого в розвитку дитини.

Спілкування в немовлячий період розвитку. Емоційно-експресивна функція спілкування та її значення для розвитку дитини. Оволодіння мовленням в процесі спілкування.

Розвиток рухів та дій немовля. Тілесні задоволення, повзання, хватання, маніпулювання. Розвиток орієнтування в оточуючому середовищі.

Психічний розвиток та пізнання в немовлячий період. Сприймання як провідна функція. Роль іграшок як засобу спілкування та психічного розвитку немовляти.

Немовлячий період як період розвитку передумов формування особистості. Індивідуальні відмінності немовлят.

Тема 3.6. ПСИХІЧНИЙ РОЗВИТОК У РАНЬОМУ ДИТИНСТВІ (1-3 РОКИ)

Значення раннього дитинства в онтогенезі особистості. Соціальна ситуація розвитку у період раннього віку.

Анатомо-фізіологічні особливості дітей раннього віку. Основні протиріччя психічного розвитку. Предметно-маніпулятивна діяльність як провідна в ранньому віці. Конструювання, малювання та їх значення для психічного розвитку в ранньому дитинстві. Передумови появи сюжетно-рольової гри (режисерська гра). Психологічні новоутворення, які розвиваються в предметній діяльності.

Спілкування дитини раннього віку та розвиток мовлення.

Пізнання в ранньому віці: розвиток відчуттів, предметного сприймання та наочно-дійового мислення. Особливості розвитку уяви та пам'яті. Аналіз теорій

Ж. Піаже, О. В. Запорожця, М. І. Лісіної, Д. Б. Ельконіна про психологічну структуру сенсомоторного інтелекту і перехід до його символічних форм.

Передумови розвитку особистості. Особливості перших уявлень про себе: ставлення до свого імені, зовнішнього образу, оволодіння тілом, ходою. Виникнення елементів самосвідомості. Ім'я як елемент самосвідомості. Засвоєння правил спілкування з людьми та правил користування предметами. Криза 3 років.

Тема 3.7. ПСИХОЛОГІЧНИЙ РОЗВИТОК У ДОШКІЛЬНОМУ ДИТИНСТВІ (ВІД 3 ДО 6 РОКІВ)

Анатомо-фізіологічний та психічний розвиток дитини дошкільного віку. Основні протиріччя психічного розвитку дошкільника.

Соціальна ситуація розвитку дитини дошкільного віку.

Теорії "первісності", асоціальності і егоцентричності дитини. Значення гри для розвитку особистості. Сюжетно-рольова гра як провідна діяльність в дошкільному віці: її структура і розвиток. Ігрові та реальні відносини дітей під час гри. Вплив гри на загальний психічний розвиток дитини.

Значення продуктивних видів діяльності в психічному розвитку дошкільника. Новоутворення психічного розвитку дитини дошкільного віку.

Розвиток психічних процесів у дітей. Сенсорний розвиток. Розвиток сприймання (орієнтування в просторі і часі). Сприймання малюнка. Загальна характеристика розвитку мислення: проблемні ситуації, встановлення причинно-наслідкових зв'язків, розвиток розумових дій. Розвиток образного мислення та передумови розвитку логічних форм мислення. Логічне мислення та розумовий розвиток дошкільника.

Розвиток словникового запасу та граматичної будови мовлення. Розвиток фонематичного слуху. Особливості розвитку функцій мовлення (комунікативної, знакової, експресивної).

Особливості розвитку пам'яті та уяви. Зв'язок між реальністю та фантазією. Особливості розвитку уваги.

Розвиток особистості дошкільника. Емоційна та волева сфери. Динаміка розвитку почуттів. Роль моральних еталонів у формуванні особистості. Формування системи мотивів, підпорядкування мотивів. Особливості розвитку самосвідомості та самооцінки. Розвиток волі як основа здатності до керування поведінкою.

Спілкування дошкільника з дорослими та однолітками та його роль у психічному розвитку. Криза 7 років.

Проблема психологічної готовності до навчання в школі. Характеристика компонентів психологічної готовності дитини до навчання.

Формування передумов готовності до навчання в школі і методи її діагностики.

Дослідження українських психологів психічного розвитку у дітей дошкільного віку (О. В. Запорожець, М. В. Вовчик-Блакитна, О. І. Кульчицький, К. Е. Хоменко, В. К. Котирло, О. В. Проскура, С. Е. Кулачковська та ін.).

Тема 3.8. ПСИХОЛОГІЧНИЙ РОЗВИТОК У МОЛОДШОМУ ШКІЛЬНОМУ ВІЦІ (ВІД 6-7 ДО 10-11 РОКІВ)

Соціальна ситуація розвитку дитини молодшого шкільного віку. Психологічна перебудова, пов'язана із вступом дитини до школи. Психологічні особливості початкового періоду навчання.

Пізнавальний розвиток дітей молодшого шкільного віку. Значення навчання в психічному розвитку молодшого школяра. Формування ставлення до школи, учителів і учбових обов'язків. Засвоєння правил поведінки. Розвиток взаємин з однолітками. Зміна характеру ігрових стосунків. Розумовий розвиток молодшого школяра. Трудова та учбова діяльність дітей.

Формування особистості в молодшому шкільному віці. Розвиток мотивації досягнення успіхів. Зміна в вольовій регуляції поведінки і діяльності. Розвиток емоційної сфери. Формування характеру і соціальної поведінки.

Передумови переходу в підлітковий вік: самосвідомість і «Я-концепція», самооцінка, рефлексія, моральні засади поведінки.

Навчання, виховання і розвиток особистості в молодшому шкільному віці в концепціях початкового навчання Л. С. Виготського, П. Я. Гальперіна, В. В. Давидова, Л. В. Занкова, Г. С. Костюка, А. О. Люблінської, М. О. Менчинської, А. О. Смирнова, Д. Б. Ельконіна.

Дослідження психічного розвитку дітей молодшого шкільного віку українськими психологами (Г. С. Костюк, П. Р. Чамата, Т. В. Косма, Л. К. Баєвецька, П. І. Зінченко, О. М. Концева, Ю. З. Гільбух та ін.).

Тема 3.9. ПСИХОЛОГІЧНИЙ РОЗВИТОК У ПІДЛІТКОВИЙ ПЕРІОД (ВІД 10-11 ДО 14-15 РОКІВ)

Анатомо-фізіологічна перебудова організму протягом підліткового етапу. Акселерація та її причини. Аналіз теорій підліткового віку (В. Штерн, Ш. Бюллер, Л. С. Виготський та ін.). Соціальна ситуація розвитку у підлітковий період. Перебудова учбової діяльності та її психологічні наслідки. Виникнення і форми прояву «почуття дорослості» та їх джерела. Кризи підліткового періоду.

Формування особистості. Розвиток самосвідомості. Самооцінка і рівень домагань. Емоційно-вольовий розвиток. Прагнення до самовиховання. Формування систем потреб, інтересів і мотивів, їх зміст і структура. Особливості соціальної поведінки підлітків. Виникнення нового типу спілкування і міжособистісних стосунків. Тенденції до перебудови взаємин з дорослими і однолітками. Морально-етичні погляди підлітків.

Особливості характеру підлітків і психологічні причини інфантильності в підлітковому віці.

Розвиток пізнавальних інтересів. Перцептивні процеси і розвиток спостережливості. Розвиток уваги і пам'яті, логічного мислення, мови і мовлення.

Розвиток мотиваційної сфери. Перші ознаки професійної спрямованості.

Трудова діяльність та її значення для формування особистості підлітка. Психологічні особливості організації суспільно-корисної діяльності в підлітковий період. Розвиток здібностей і творчої активності підлітків.

Психологічні передумови переходу у новий період розвитку – ранній юнацький вік.

Дослідження українських психологів особливостей психічного розвитку у підлітковому віці (М. Й. Боришевський, І. С. Булах, О. І. Жаворонко, Д. Ф. Ніколенко, І. М. Націмов, Л. М. Проколієнко, Т. В. Рубцов, Е. Ш. Сапожникова).

Тема 3.10. ПСИХОЛОГІЯ РАННЬОЇ І ЗРІЛОЇ ЮНОСТІ

Загальна характеристика ранньої юності (15-17 років) як вікового етапу онтогенезу. Соціальна ситуація розвитку старшокласника. Проблема провідного виду діяльності у ранній юності. Психологічні новоутворення раннього юнацького віку.

Особливості спілкування у ранній юності. Розвиток пізнавальної сфери у ранній юності. Особливості мислення старшокласників. Розвиток мовлення у старшокласників. Розвиток сприймання, пам'яті, уваги старшокласників. Розвиток наукової, художньої, технічної уяви. Виховання креативності. Формування переконань та ідеалів. Розвиток естетичних почуттів. Дружба в юнацькому віці. Розвиток самосвідомості в ранньому юнацькому віці. Професійна спрямованість, підготовка до вибору професії. Показники соціально-психологічної готовності випускника школи до самостійного життя.

Особливості зрілого юнацького віку (18-20 років). Соціальна ситуація розвитку в період зрілої юності. Розвиток самосвідомості в зрілому юнацькому віці. Дружба у зрілому юнацькому віці. Навчання і навчальна діяльність у зрілому юнацькому віці. Психологія навчальної діяльності студента. Самоосвіта у зрілому юнацькому віці.

Особливості розвитку пізнавальних процесів та їх зумовленість професійною діяльністю. Формування професійних мотивів, інтересів, професійних здібностей і якостей особистості у студентському віці. Емоційне життя і соціальна поведінка в зрілому юнацькому віці. Соціальна відповідальність як критерій моральної зрілості особистості у зрілому юнацькому віці.

Сімейні орієнтації юнаків і дівчат. Розвиток самосвідомості в зрілому юнацькому віці.

Тема 3.11. ПСИХОЛОГІЯ ДОРΟΣЛОГО

Проблема періодизації дорослості.

Аналіз теорії зрілості як плато у психічному розвитку особистості. Огляд класифікації періодів зрілості (Б. Г. Ананьєв, Е. Еріксон).

Психологія зрілого віку (акмеопсихологія).

Загальна характеристика періоду ранньої дорослості. Розвиток психофізіологічних функцій у період ранньої дорослості. Психосоціальний розвиток молодих людей. Розвиток когнітивної сфери в період ранньої дорослості. Розвиток сімейних стосунків у ранньому дорослому віці. Особливості спонукальної сфери у період ранньої дорослості. Професійна діяльність в період раннього дорослого віку. Особливості Я-Концепції у

ранньому дорослому віці. Основні фактори формування особистості молодих людей. Кризи раннього дорослого віку.

Загальна характеристика зрілого дорослого віку. Зміни фізичного розвитку в зрілому дорослому віці. Психосоціальний розвиток у зрілому дорослому віці. Розвиток когнітивної сфери в зрілому дорослому віці. Розвиток сімейних стосунків в зрілому дорослому віці. Дружні стосунки в зрілому дорослому віці. Професійний розвиток в зрілому дорослому віці.

Соціальна активність дорослого, значення активності в професійній діяльності для розвитку особистості. Прагнення до визнання в професійній та суспільній діяльності. Ставлення до прав та обов'язків у дорослих.

Особливості Я-Концепції у зрілому дорослому віці. Криза середини життя. Синдром «покинутого гнізда». Небезпека емоційної стагнації.

Тема 3.12. ПСИХОЛОГІЯ СТАРІННЯ І СТАРОСТІ (ГЕРОНТОПСИХОЛОГІЯ)

Загальна характеристика старості. Періодизація старіння і старості. Теорії старіння: старість як біологічна проблема; старість як соціальна проблема; старість як когнітивна проблема; комплексні теорії старіння.

Морфо-функціональні зміни у період геронтогенезу. Психологічні причини хвороб. Психосоціальний розвиток людей похилого віку. Розвиток когнітивної сфери у старості. Психологічні зміни в особистості старої людини: зміни у просторовій орієнтації, рухах, логічних міркуваннях, потребах, мотивації, емоційно-вольовій сфері.

Вихід на пенсію: особливості адаптації. Проблема трудової і громадської діяльності в період старості. Старість та мудрість життя. Розвиток сімейних стосунків у старості. Задоволеність життям у старості.

Особливості Я-Концепції у старості. Ставлення старої людини до старості як психологічна проблема. Типології особистості в період старості.

Криза ідентифікації зі своєю зовнішністю та фізичним “Я” в похилому віці. Криза передпенсійного та післяпенсійного віку.

Проблеми геронтології і місце в них питань руйнування (розладу) психічної діяльності особистості. Питання довголіття і творчої життєдіяльності (І. П. Павлов, І. Мечников, Богомолець та ін.).

Психологічна готовність до старості. Розумове та емоційне переживання цінності життя та неминучості фізичної смерті. Психологія безсмертя людського духу. Закінчення життєвого шляху людини.

МОДУЛЬ 4. ПЕДАГОГІЧНА ПСИХОЛОГІЯ

Тема 4.1. ПЕДАГОГІЧНА ПСИХОЛОГІЯ ЯК НАУКА

Педагогічна психологія як міждисциплінарна галузь наукового знання. Предмет педагогічної психології. Зв'язок педагогічної психології з іншими науками. Мета та завдання педагогічної психології. Принципи педагогічної психології. Структура педагогічної психології.

Історія становлення та розвитку педагогічної психології. Етап філософсько-педагогічний (17 століття-середина 19ст): Коменський Я.-А., Джон Локк, Песталоцці. Етап теоретичного обґрунтування (50-70-ті роки 19 століття): Пирогов М. І., Ушинський К. Д., Каптерев П. Д.. Етап експериментального становлення (70-ті роки 19 століття-30-ті роки 20 століття): Сікорський, Бехтерев. Радянський етап (20-ті роки 20 століття): Виготський Л. С., Макаренко А. С., Леонт'єв О. М., Костюк Г. С., Запорожець О. В. Сучасний етап розвитку педагогічної психології в Україні з 1991р.

Методи дослідження в педагогічній психології та їх класифікація. Методи впливу в педагогічній психології. Застосування методів педагогічної психології в управлінні навчально-виховним процесом.

Основні категорії педагогічної психології (соціалізація, виховання, навчання, формування, розвиток, наuczіння, навчальна діяльність, усвідомлення та засвоєння, соціальні норми, цінності, соціальні установки, компетентності, знання, вміння, навички, здібності).

Сучасний стан розробки проблем педагогічної психології в Україні та країнах близького зарубіжжя.

Тема 4.2. ПСИХОЛОГІЯ НАВЧАННЯ

Предмет психології навчання. Психологія і педагогіка навчання. Класифікація та форми навчання. Моделі навчання.

Психологічні аспекти дидактичних принципів. Психологія змісту навчання.

Теорії навчання: Л. С. Виготський, Л. В. Занков, Д. Б. Ельконін, В. В. Давидов, П. Я. Гальперін, О. М. Матюшкін, Н. О. Менчинська, Г. С. Костюк, О. В. Скрипченко, Б. Скінер, Е. Торндайк.

Психологічні механізми навчання. Концепція управління навчанням. Особистісно-зорієнтоване навчання. Шляхи управління: програмоване навчання, алгоритмізація, проблемне, розвиваюче навчання, уроки-діалоги тощо.

Психологічні та психофізіологічні вимоги до організації навчального процесу. Управління як забезпечення єдності функцій діяльності вчителя та учнів. Віковий та індивідуальний підхід у навчанні. Психологічний аналіз уроку.

Психолого-педагогічні аспекти методів навчання. Програмоване навчання. Розвиваюче навчання. Модульне навчання. Ігрові методи навчання та їх психологічні засади.

Психологічні основи комп'ютеризації навчання. Психологічні вимоги до навчального діалогу в системі «учень-комп'ютер» та її критерії.

Психологічні проблеми освіти. Психологічна служба в системі освіти.

Тема 4.3. ПСИХОЛОГІЯ УЧІННЯ ТА УЧБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Поняття про учіння, зв'язок понять учіння, рівень навчання, наuczіння та навчальності, як здатності до навчання. Учбові завдання та учбові дії. Учіння як одна із сторін педагогічного процесу.

Учіння як процес активного засвоєння системи знань, вмінь і навичок

(асоціативно-рефлекторні теорії: Д. М. Богоявленський, Г. С. Костюк, Н. О. Менчинська, Ю. О. Самарін). Теорія поетапного формування розумових дій (П. Я. Гальперін, Н. Ф. Талізін). Концепція учіння Д. Б. Ельконіна. Концепція учіння теоретичного узагальнення В. В. Давидова. Концепція учбової діяльності Л. В. Занкова.

Види учіння. Учіння як процес і як діяльність. Основні структурні компоненти учіння (змістові, цільові, мотиваційні, операційні, емоційно-вольові, комунікативні, результативні, контрольні-оцінні).

Мотивація учіння. Особливості оволодіння учнями учбовою діяльністю. Класифікація мотивів учіння. Організація учбової діяльності вчителем.

Психологія засвоєння знань, наукових понять, умінь і навичок. Вміння вчитися самостійно як інтегральна якість особистості. Рівні сформованості учіння в учнів. Вікова динаміка процесу учіння. Неуспішність учнів та її причини. Запобігання неуспішності в навчанні учнів. Типи невстигаючих учнів. Психодіагностика розумової самостійності.

Тема 4.4. ПСИХОЛОГІЯ ВИХОВАННЯ

Психологія виховання як розділ педагогічної психології. Психолого-педагогічні засади гуманізації освіти.

Виховання як формування цілісної особистості. Психологічні закономірності і механізми формування особистості.

Теорії виховання. Особистісно-зорієнтоване виховання. Основні етапи і психологічні механізми виховання властивостей особистості. Проблеми управління вихованням. Зовнішнє і внутрішнє управління вихованням. Самовиховання як вища форма самоуправління.

Вікова динаміка формування властивостей особистості. Віковий та індивідуальний підхід у моральному вихованні дітей. Самостійність, дисциплінованість і відповідальність як особистісно-психологічні утворення.

Психологічні особливості сімейного виховання. Спілкування і взаємодія в сім'ї як фактор виховання особистості.

Спілкування у процесі виховання. Специфіка роботи з дітьми ускладненої поведінки. Поняття «важковиховуваний» і категорії «важких» дітей. Безпритульність, азартні захоплення, звички лихословити, паління як прояви дисгармонійної поведінки дітей. Психологічний аспект виникнення наркозалежності у дітей. Статеві девіації у підлітків. Самотність як прояв кризового стану особистості. Вивчення «важких» дітей і корекція порушень у їх поведінці. Психологічні механізми подолання шкідливих звичок.

Психологія морального виховання. Моральна основа особистості. Розвиток моральної саморегуляції у різні вікові періоди. Вчинок як вираження моральності. Види вчинків. Аналіз вчинку як загального критерію вихованості. Дослідження морального розвитку особистості сучасними вітчизняними науковцями (І. Д. Бех, І. С. Булах, Р. В. Павелків).

Проблема вимірювання вихованості учнів: показники та критерії вихованості.

Тема 4.5. ПСИХОЛОГІЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ОСОБИСТОСТІ ПЕДАГОГА.

Педагогічна діяльність: форми, характеристики, зміст. Мотивація педагогічної діяльності. Основні функції педагогічної діяльності. Місце і роль контролю і оцінки знань в системі навчального процесу. Педагогічна діяльність в різних освітніх системах. Педагог – як суб'єкт педагогічної діяльності. Педагогічні вміння. Стили педагогічної діяльності. Педагогічне сприйняття. Специфіка педагогічного мислення. Педагогічна рефлексія. Психологічний аналіз в діяльності педагога. Педагогічні здібності педагога, їх класифікація. Спрямованість особистості педагога і типи педагогів. Педагогічний такт і авторитет педагога. Психологічний аналіз професійної компетентності педагога. Самосвідомість педагога. Особистісні якості в структурі суб'єкта педагогічної діяльності. Професійно-значущі якості особистості вчителя. Професійна спрямованість особистості вчителя. Педагогічні здібності. Педагогічні вміння.

Розвиток творчих здібностей педагога. Поняття про педагогічну майстерність. Шляхи формування педагогічної майстерності. Значення прикладних знань у вдосконалюванні педагогічної майстерності. Організаційна та управлінська діяльність вчителя.

Психологія педагогічного оцінювання. Види педагогічного оцінювання та умови їх ефективного застосування.

Взаємодія суб'єктів освітнього процесу. Вплив взаємодії на учбову діяльність. Педагогічне спілкування як форма взаємодії суб'єктів освітнього процесу. Особливості вербальних і невербальних засобів спілкування. «Бар'єри» в педагогічній взаємодії. Визначення і загальна характеристика утрудненого спілкування. Основні ділянки утрудненого спілкування у педагогічній взаємодії. Специфіка психологічної культури вчителя. Стили педагогічного керівництва. Поняття про індивідуальний стиль педагогічної діяльності. Психологічні особливості педагогічного колективу. Розподіл і кооперація праці. Взаємостосунки педагогів. Ефективність діяльності педагогічного колективу. Синдром вигорання як показник професійної дезадаптації вчителя. Проблема стресотривкості вчителя. Основні характеристики, фази і симптоми синдрому емоційного вигорання.

МОДУЛЬ 5. СОЦІАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ

Тема 5.1. ПРЕДМЕТ, ЗАВДАННЯ ТА МЕТОДИ СОЦІАЛЬНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Мета соціальної психології. Предметна сутність соціальної психології. Категорії соціальної психології (соціально-психологічний простір, соціально-психологічна реальність, соціально-психологічні явища). Функції та завдання соціальної психології. Співвідношення поняття «соціальне» та «психічне». Сфери аналізу предмету в соціальній психології. Взаємозв'язок загальної психології, соціальної психології та соціології.

Уявлення про основні методи соціальної психології: методи дослідження та методи впливу. Теоретичні та емпіричні методи наукового дослідження.

Методи збору та обробки інформації. Спостереження і бесіда: Експеримент в роботі соціального психолога. Опитувальні техніки (анкетування, інтерв'ю та ін.) в роботі психолога. Об'єктивні, суб'єктивні та проєктивні методи дослідження. Тести, особливості застосування тестів на практиці. Проєктивні методи та можливості їх застосування в практичній роботі. Аналіз продуктів діяльності. Тренінги, рольові ігри та соціометрія. Методи кількісного і якісного аналізу емпіричних даних.

Тема 5.2. ІСТОРИЧНИЙ НАРИС СТАНОВЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПСИХОЛОГІЇ.

Виникнення та становлення соціальної психології. 1-ий етап становлення соціальної психології – накопичення знань в сферах філософії і загальної психології. Філософські витoki і передумови соціально-психологічної теорії. 2-ий етап – «описовий» (феноменологічний): виділення описової соціальної психології з філософії (соціології) в самостійну сферу знання. Виділення соціально-психологічний явищ в самостійний клас. Розробка специфічних способів вивчення соціально-психологічний явищ. Теорія психології народів (М. Лацарус, Г. Штейнталь і В. Вундт); теорія психології мас (Г. Тард), теорії про соціальні інстинкти (В. Мак-Дуггал). 3-ій етап – оформлення соціальної психології в експериментальну науку (В. Медэ, Ф. Олпорт, В. Бехтерев).

Соціально-психологічні варіанти основних течій психологічної думки: функціоналізм (Д. Дьюї, Д. Енджелл, Г. Керрі та ін.); біхевіоризм (І. В. Павлов, В. М. Бехтерев, Д. Уотсон, Б. Скіннер і ін.); психоаналіз (З. Фрейд); психодинамічні теорії К. Г. Юнга та А. Фромма; когнітивізм (Ж. Піаже, Дж. Брунер, Р. Аткинсон та ін.); інтеракціонізм, пізніше символічний інтеракціонізм (Дж. Г. Мід); гуманістична психологія (Р. Олпорт, А. Маслоу, К. Роджерс та ін.).

Особливості розвитку вітчизняної соціальної психології. Стагнація соціальної психології (друга половина 40-х - 50-ті роки ХХ ст.). Відродження соціальної психології. Дискусія 60-х років про соціальну психологію (В. М. Мясіщев, Б. Д. Паригін, Е. С. Кузьмін, О. Г. Ковальов, В. М. Колбановський, К. К. Платонов). Формування і розвиток основних напрямів сучасної соціальної психології. Актуальні проблеми сьогодення.

Тема 5.3. ОСОБИСТІТЬ З ПОГЛЯДУ СОЦІАЛЬНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Поняття індивід, індивідуальність, особистість. Проблема соціального і біологічного в особистості. Ототожнення особистості з її ставленнями. Визначення особистості як сукупності суспільних відносин. Біосоціальна суть особистості. Соціально-психологічні якості особистості. Атрибути особистості: свідомість, динамічність, активність, неповторність. Ознаки особистості. Простори існування та структура особистості.

Соціалізація особистості: адаптація та актуалізація. Вплив соціокультурного середовища на формування особистості. Первинна та вторинна соціалізація особистості. Структура процесу соціалізації. Сфери соціалізації: діяльність, спілкування, самосвідомість. Критерії соціалізованості

особистості. Інститути та агенти соціалізації. Основні механізми соціалізації. Стихійні та цілеспрямовані механізми соціалізації. Механізми «зсування мотиву на ціль», ідентифікація, наслідування, прийняття та засвоєння соціальних ролей, навіювання, переконання, соціальна фасилітація, конформність. Соціалізація, десоціалізація, ресоціалізація та адаптація особистості. Гендер як психологічна і соціальна характеристика чоловіків та жінок, що формується в процесі соціалізації. Провідні чинники гендерної соціалізації.

Основні теорії особистості: психодинамічна (З. Фрейд, К. Г. Юнг), відчуження (А. Фромм), біхевіористична (Дж. Уотсон, Б. Скіннер), гуманістична (К. Роджерс, А. Маслоу), екзистенціальна (В. Франкл), акмеологічна (Б. Ананьєв), трансактний аналіз (Б. Берн), теорія само ідентичності (Е. Еріксон).

Типології особистості: конституціональна (Е. Кречмер), темпераментна (Гіпократ-Галена-Павлова), акцентуацій (К. Леонгард), локус-контроль (Д. Роттер), типологія К. Г. Юнга, психогіометрична типологія (С. Делінжер), типологія Асофа-Емері (об'єктивісти-суб'єктивісти), типологія Е. Шострома (актуалізатори-маніпулятори), типологія НЛП (аудіали, візуали, кінестетики).

Поняття «установка» у соціальній психології. Сутність соціальної установки (атитюду). Функції атитюду. Структура атитюду (за М. Смітом). Джерела й принципи формування установок. Процес формування установок. Система диспозиційних утворень, які регулюють поведінку і діяльність людини (за В. Ядовим). Соціальна установка та реальна поведінка. Фактори, що впливають на зв'язок установки і поведінки. Зміни установок.

«Я» особистості як чинник становлення у групі. Проблема «Я» в структурі особистості. Становлення «Я-концепції». Структура самосвідомості: самопізнання, самооцінка, самоконтроль. Наслідки позитивної і негативної самооцінки. Механізми формування самооцінки. Самоконтроль, відмінності між людьми з високим і низьким самоконтролем. Самоповага. Самоефективність. Специфіка входження особистості в групу. Соціальні норми. Фаза адаптації. Фаза індивідуалізації. Фаза інтеграції. Соціальний статус як показник місця особистості у суспільстві та її приналежності до певних груп. Влада й авторитет. Престиж. Показники престижу. Соціальна позиція. Соціальна роль. Форми рольової ідентичності: статева; етнічна; групова; політична. Соціальний ранг.

Тема 5.4. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСНОВИ СПІЛКУВАННЯ ТА ВЗАЄМОДІЇ

Спілкування як феномен соціальної психології. Спілкування як обмін інформацією. Функції комунікативного аспекту спілкування. Зміст, види і форми комунікації. Вербальні засоби спілкування. Культура говоріння. Уміння слухання. Невербальні засоби спілкування: оптико-кінетичні, паралінгвістичні, екстралінгвістичні, просторово-часові. Зони міжособистісного спілкування: інтимного спілкування, особистого спілкування, формального спілкування, публічного спілкування (Холл). Чинники, які впливають на правильне трактування невербальної комунікації.

Перцептивна сторона спілкування. Поняття та зміст соціальної перцепції. Функції соціальної перцепції. Залежність сприймання від індивідуальних, статево-рольових, вікових, професійних особливостей характеристик суб'єкта сприймання. Аперцепція. Механізми взаєморозуміння: ідентифікація, емпатія, атракція, рефлексія, каузальна атрибуція. Природа та види соціальних стереотипів. Механізми сприймання. Механізм проєкції. Ефект первинності. Ефект новизни. Ефект ореолу. Ефект пріоритету. Ефект поблажливості. Типові схеми формування першого враження. Роль емпатії та емоцій в міжособистісному спілкуванні Феномен ідентифікації у спілкуванні.

Поняття інтеракції. Різновиди взаємодії. Форми поведінки особистості у міжособистісній взаємодії. Інтеракція і міжособистісний вплив. Стратегії міжособистісного впливу, їх класифікація. Поняття маніпуляції.

Особливості взаємодії в соціальній психології. Види взаємодії: співробітництво («кооперація», «згода», «пристосування», «асоціація»); суперництво («конкуренція», «конфлікт», «опозиція», «дисоціація»).

Загальна характеристика міжособистісного впливу. Види міжособистісного впливу: психологічний вплив, особистий вплив, функціонально-рольовий вплив, індивідуально-специфічний вплив, комунікативний вплив та інші. Критерії Види психологічного впливу: переконання, зараження, навіювання, наслідування. Конформізм. Поступливість. Підпорядкування.

Конструктивні форми взаємодії. Подібність і атракція. Взаємна симпатія. Емпатія, співпереживання, співчуття. Альтруїстична поведінка у взаємодії. Дружба і самотність. Структурні складові феномену кохання.

Деструктивні форми взаємодії. Поняття «конфлікт» у широкому та вузькому значенні. Класифікація та структура конфліктів. Причини міжособистісних конфліктів. Динаміка конфлікту: латентна, демонстративна, агресивна, батальна фази конфлікту. Стратегія поведінки учасників конфлікту. Агресія і культура. Види агресії. Соціальні причини агресії: фрустрація, пряма провокація, жорстокість в ЗМІ, підвищена збудливість тощо. Упередження як соціально-психологічний феномен.

Тема 5.5. СОЦІАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ ГРУП І МАСОВИХ ЯВИЩ

Група як основний інститут соціалізації та реалізації міжособистісного спілкування. Причини виникнення малої соціальної групи. Ознаки, що характеризують малу групу: кількісний склад або розмір групи; індивідуальний склад або композиція; психологічний клімат, як переважаючий настрій групи; групові норми (правила поведінки членів групи). Класифікація малих соціальних груп: за типом головної діяльності, за соціальною спрямованістю, за мірою організації, за типом домінуючої структури, за мірою безпосереднього впливу на особистість, за мірою відкритості, за мірою міцності і стійкості внутрішніх зв'язків, за тривалістю існування. Основні соціально-психологічні характеристики малої соціальної групи. Групова норма.

Поняття про групову динаміку та групові процеси. Механізми групової динаміки: розв'язання внутрішньогрупових суперечностей, «ідіосинкразійний

кредит», психологічний обмін, нормативний вплив меншості, зсув до ризику. Стратометрична концепція та параметричний підхід до динаміки групового розвитку. Стадії розвитку групи (за Л. Уманським). Характеристика відносин між членами високоорганізованої групи: 1) ціннісно-орієнтаційна єдність; 2) колективістська ідентифікація; 3) адекватна атрибуція відповідальності; 4) єдність функціонально-рольових очікувань. Лідер і керівник: спільне та відмінне. Стили лідерства, керівництва, їх переваги та недоліки. Керівництво як управлінський феномен. Сучасні моделі керівництва. Проблема прийняття групового рішення. Можливості усунення недоліків групового рішення. Продуктивність групової роботи. Групова згуртованість як складний психологічний феномен. Фактори, що впливають на процес згуртованості групи.

Поняття велика соціальна група: сутність та зміст. Ознаки та структура великих соціальних груп. Класифікація великих соціальних груп. Соціальнопсихологічні особливості формування великих соціальних груп. Функціонування великих груп. Особливості дослідження великих соціальних груп. Типи соціальних спільностей.

Зв'язок понять велика соціальна група та масова поведінка. Поняття про стихійну групу: натовп, юрба, публіка. Натовп та його особливості. Класифікація видів натовпу. Наслідування, навіювання, зараження як фактори впливу та регуляції поведінки натовпу. Особливості лідерства в натовпі. Публіка як специфічний різновид натовпу. Особливості функціонування громадської думки.

ОРІЄНТОВНІ ПИТАННЯ ДО ІСПИТУ

1. Характеристика наукового періоду історії психології. Сучасна психологія: школи, напрямки, тенденції розвитку.
2. Національні наукові психологічні школи: історія та сучасність.
3. Основний предмет та завдання загальної психології. Методологічні принципи психології.
4. Загальна методика та методологія психологічного дослідження. Експериментальні методи: альтернативні пояснення і необхідність контролю.
5. Психіка як відображення дійсності. Подразливість і чутливість. Феноменологія психічних проявів. Еволюція психіки. Поняття про філогенез, історіогенез та онтогенез психіки.
6. Центральна нервова система людини та психіка у своїй єдності та самостійності. Концепція психічних процесів І. М. Сеченова. Психофізіологічна концепція І. П. Павлова.
7. Свідомість як рівень психічного відображення. Співвідношення свідомості та несвідомого. Конкретні характеристики індивідуальної свідомості. Значення і особистісний смисл.
8. Основні положення психологічної теорії діяльності (С.Л.Рубінштейн, О.М. Леонтьєв). Поняття дії і діяльності та їх співвідношення. Загальне поняття про інтеріоризацію.
9. Вклад З. Фройда, К. Юнга, А. Адлера, К. Хорні, Г. Саллівена, Е. Фромма, Е. Еріксона у розуміння особистості. Гуманістичні теорії особистості (К. Роджерс, Г. Оллпорт, А. Маслоу). Когнітивний напрямок у розумінні особистості (А. Бандура, Дж. Келлі, А. Бек, А. Еліс).
10. Пізнавальні психічні процеси: система, функції, властивості. Основні теоретичні підходи до вивчення пізнання. Сенсорне знання про світ. Відчуття як початкова ланка пізнавального процесу. Психофізика.
11. Сприймання. Організаційні процеси сприймання. Формування перцептивного образу. Модальність сприймання. Складні форми сприймання. Властивості сприймання. Теорії сприймання.
12. Увага як особлива форма психічної діяльності. Увага і свідомість: основні теоретичні уявлення. Селекція в системах обробки інформації. Види уваги. Властивості уваги. Теорії уваги.
13. Специфіка людської пам'яті. Проблема і модель множинності пам'яті. Класичні дослідження забування. Філогенетична та онтогенетична лінія розвитку пам'яті (П. П. Блонський, Л. С. Виготський, О. М. Леонтьєв). Види пам'яті. Процеси пам'яті. Теорії пам'яті. Явище ремінісценції.
14. Філогенетична та онтогенетична лінія розвитку пам'яті (П.П.Блонський, Л.С.Виготський, О. М. Леонтьєв).
15. Мислення як процес активного, творчого пізнання і перетворення дійсності. Соціальна природа мислення. Види мислення як рівні його розвитку. Мислення як процес розв'язання задач. Мислення і цілеутворення.

16. Теоретичні підходи до вивчення мислення в психології (О. Кюльпе, Н. Ах, Ж. Піаже, С. Л. Рубінштейн, О. М. Леонт'єв, П. Я. Гальперін, В. В. Давидов, О. К. Тихомиров).

17. Види мовлення. Функції мовлення. Взаємозв'язок мовлення та мислення. Психолінгвістична модель породження і функціонування мовлення. Проблема вродженої і набутої здатності до мовлення у людини.

18. Уява. Види уяви. Теорії уяви. Уява як перетворення реальності та її зв'язок з іншими психічними процесами. Зв'язок уяви з об'єктивною дійсністю.

19. Темперамент. Теорії темпераменту. Вчення про властивості нервової системи та темперамент за І. П. Павловим. Конституційні теорії темпераменту Е. Кречмера та У. Шелдона.

20. Концепція властивостей нервової системи та темпераменту Б. М. Теплова та В. Д. Небиліцина. Дослідження темпераменту В. С. Мерліним, В. М. Русаловим, Я. Стреляу.

21. Характер. Структура характеру. Сутність проблеми типології характерів. Типологія характеру за тілесною конституцією людини Е. Кречмера. Соціальна типологія Е. Фромма.

22. Система акцентуованих характерів у підлітків А. Є. Лічко. Типологія характерів Е. Шострома. Дослідження особистості з позицій теорії рис (Г. Олпорт, Р. Кеттелл). Дослідження особистості з позицій теорії типів (Г. Айзенк).

23. Здібності в світлі системно-діяльнісного аналізу психіки. Природні та соціальні передумови здібностей. Здібності, обдарованість, талант, геніальність, майстерність.

24. Емоції, їх загальна характеристика. Значення емоцій у житті людини. Основні функції емоцій. Види і властивості емоцій. Фізіологічні основи емоцій.

25. Психологічні теорії емоцій: еволюційна теорія (Ч. Дарвін), психоорганічна теорія (Джемса-Ланге, Кеннона-Барда), інформаційна теорія (П. В. Сімонов), теорія когнітивного дисонансу (Л. Фестінгер), активаційна теорія емоцій Ліндслея-Хебба, когнітивно-фізіологічна теорія емоцій С.Шехтера.

26. Воля та локус контролю. Теорії волі: трактування волі з позиції біхевіоризму, рефлексології (І. П. Павлов), воля як свідома регуляція поведінки (М.О. Бернштейн, П.К. Анохін) і ін.

27. Загальна характеристика діяльності людини. Теорії діяльності. Потреби як джерело активності індивіда. Класифікація потреб. Основні види діяльності. Знання, уміння та навички. Діяльність та розвиток особистості.

28. Предмет, теоретичні і практичні завдання вікової психології. Основні розділи вікової психології та критерії їх виокремлення. Галузі психології, які здійснюють внесок в методологію вікової психології. Зв'язок вікової психології з іншими науками.

29. Стратегії і методи дослідження у віковій психології, їх класифікація.

30. Історичний нарис становлення вікової психології як науки. Сучасні тенденції у вітчизняній віковій психології.

31. Поняття онтогенезу та життєвого шляху людини. Л. С. Виготський про класифікацію підходів до періодизації дитячого розвитку. Значення проблеми періодизації розвитку особистості в онтогенезі.

32. Періодизації дитячого розвитку в схемі Л. С. Виготського. Поняття про стабільні і перехідні періоди. Кризи розвитку та їх розуміння.

33. Проблема вікової періодизації психічного розвитку особистості в дитячому віці в працях О. М. Леонтьєва, Л. І. Божович, Д. Б. Ельконіна, І. С. Кона та ін.

34. Періодизація розвитку особистості за З. Фрейдом. Періодизація інтелектуального розвитку за Ж. Піаже. Періодизація психічного розвитку за Л. Колбергом.

35. Епігенетична концепція періодизації розвитку особистості Е.Г.Еріксона. Концепція вікової періодизації Л.Сева. Періодизація онтогенезу в працях Б. Г. Ананьєва, А. В. Петровського та ін.

36. Передумови психічного розвитку. Поняття про розвиток та психічний розвиток. Умови психічного розвитку. Закономірності психічного розвитку. Психічний розвиток і діяльність. Психічний розвиток та спілкування. Роль навчання у формуванні психічних функції (Л. С. Виготський).

37. Теорії вікового психічного розвитку. Біологізаторські та соціологізаторські концепції онтогенезу людської психіки. Когнітивні теорії в психології розвитку (теорія Ж. Піаже, теорія морального розвитку Л. Колберга, культурно-історична концепція Л. С. Виготського). Погляди гуманістичної школи на проблему психічного розвитку (А. Маслоу, К. Роджерс).

38. Пренатальний розвиток дитини. Зміст стадій пренатального розвитку дитини. Вплив особливостей пренатального розвитку дитини на її психіку. Критичні періоди пренатального розвитку дитини. Вплив процесу народження на психіку дитини.

39. Психологічна характеристика новонародженої дитини та її психічний розвиток. Оцінка стану новонародженої дитини за шкалою Апгар. Вроджені особливості та тенденції розвитку. Криза новонародженого. Безумовні рефлекси та їх значення для розвитку дитини. Особливості розвитку відчуттів, значення вправління окремих органів. Розвиток емоційної сфери. «Комплекс пожвавлення».

40. Соціальна ситуація розвитку та провідна діяльність немовляти. Роль дорослого в розвитку дитини. Спілкування в немовлячий період розвитку. Емоційно-експресивна функція спілкування та її значення для розвитку дитини. Розвиток рухів та дій немовляти. Сприймання як провідна функція.

41. Значення раннього дитинства в онтогенезі особистості. Соціальна ситуація розвитку у період раннього віку. Предметно-маніпулятивна діяльність як провідна в ранньому віці. Психологічні новоутворення, які розвиваються в предметній діяльності. Спілкування дитини раннього віку та розвиток мовлення. Симптомкомплекс кризи трьох років.

42. Соціальна ситуація розвитку дитини дошкільного віку. Сюжетно-рольова гра як провідна діяльність в дошкільному віці: її структура і розвиток. Новоутворення психічного розвитку дитини дошкільного віку. Розвиток психічних процесів у дітей. Сенсорний розвиток. Криза семи років.

43. Проблема психологічної готовності до навчання в школі. Характеристика компонентів психологічної готовності дитини до навчання. Формування передумов готовності до навчання в школі і методи її діагностики.

44. Дослідження українських психологів психічного розвитку у дітей дошкільного віку (О. В. Запорожець, М. В. Вовчик-Блакитна, О. І. Кульчицький, К. Е. Хоменко, В. К. Котирло, О. В. Проскура, С. Е. Кулачковська та ін.).

45. Соціальна ситуація розвитку дитини молодшого шкільного віку. Психологічні особливості початкового періоду навчання. Пізнавальний розвиток дітей молодшого шкільного віку. Значення навчання в психічному розвитку молодшого школяра.

46. Навчання, виховання і розвиток особистості в молодшому шкільному віці в концепціях початкового навчання Л. С. Виготського, П. Я. Гальперіна, В. В. Давидова, Л. В. Занкова, Г. С. Костюка, А. О. Люблінської, М. О. Менчинської, А. О. Смирнова, Д. Б. Ельконіна.

47. Дослідження психічного розвитку дітей молодшого шкільного віку українськими психологами (Г. С. Костюк, П. Р. Чамата, Т. В. Косма, Л. К. Баєвецька, П. І. Зінченко, О. М. Концева. Ю. З. Гільбух та ін.).

48. Анатомо-фізіологічна перебудова організму протягом підліткового етапу. Акселерація та її причини. Аналіз теорій підліткового віку (В. Штерн, Ш. Бюллер, Л. С. Виготський та ін.). Соціальна ситуація розвитку у підлітковий період. Виникнення і форми прояву «почуття дорослості» та їх джерела. Кризи підліткового періоду.

49. Формування особистості підлітка. Розвиток самосвідомості. Самооцінка і рівень домагань. Емоційно-вольовий розвиток у підлітковому віці. Особливості соціальної поведінки підлітків. Виникнення нового типу спілкування і міжособистісних стосунків. Розвиток пізнавальних інтересів підлітків.

50. Дослідження українських психологів особливостей психічного розвитку у підлітковому віці (М. Й. Боришевський, І. С. Булах, О. І. Жаворонко, Д. Ф. Ніколенко, І. М. Націмов, Л. М. Проколієнко, Т. В. Рубцов, Е. Ш. Сапожникова).

51. Загальна характеристика ранньої юності. Соціальна ситуація розвитку старшокласника. Проблема провідного виду діяльності у ранній юності. Психологічні новоутворення раннього юнацького віку. Особливості спілкування у ранній юності. Розвиток пізнавальної сфери у ранній юності.

52. Особливості зрілого юнацького віку. Соціальна ситуація розвитку в період зрілої юності. Розвиток самосвідомості в зрілому юнацькому віці. Дружба у зрілому юнацькому віці. Психологія навчальної діяльності студента. Особливості розвитку пізнавальних процесів та їх зумовленість професійною діяльністю.

53. Проблема періодизації дорослості. Аналіз теорії зрілості як плато у психічному розвитку особистості. Огляд класифікації періодів зрілості (Б. Г. Ананьєв, Е. Еріксон).

54. Розвиток психофізіологічних функцій у період ранньої дорослості. Психосоціальний розвиток молодих людей. Розвиток когнітивної сфери в період ранньої дорослості. Розвиток сімейних стосунків у ранньому дорослому віці. Професійна діяльність в період раннього дорослого віку. Кризи раннього дорослого віку.

55. Психосоціальний розвиток у зрілому дорослому віці. Розвиток когнітивної сфери в зрілому дорослому віці. Розвиток сімейних стосунків в зрілому дорослому віці. Дружні стосунки в зрілому дорослому віці. Соціальна активність дорослого. Особливості Я-Концепції у зрілому дорослому віці. Криза середини життя.

56. Загальна характеристика старості. Періодизація старіння і старості. Теорії старіння. Морфо-функціональні зміни у період геронтогенезу. Психосоціальний розвиток людей похилого віку. Розвиток когнітивної сфери у старості.

57. Проблеми геронтології і місце в них питань руйнування (розладу) психічної діяльності особистості. Питання довголіття і творчої життєдіяльності (І. П. Павлов, І. Мечников, Богомолець та ін.).

58. Педагогічна психологія як міждисциплінарна галузь наукового знання. Предмет педагогічної психології. Зв'язок педагогічної психології з іншими науками. Мета та завдання педагогічної психології. Принципи педагогічної психології. Структура педагогічної психології. Історія становлення та розвитку педагогічної психології.

59. Методи дослідження в педагогічній психології та їх класифікація. Методи впливу в педагогічній психології. Застосування методів педагогічної психології в управлінні навчально-виховним процесом.

60. Предмет психології навчання. Класифікація та форми навчання. Моделі навчання. Теорії навчання (Л. С. Виготський, Л. В. Занков, Д. Б. Ельконін, В. В. Давидов, П. Я. Гальперін, О. М. Матюшкін, Н. О. Менчинська, Г. С. Костюк, О. В. Скрипченко, Б. Скінер, Е. Торндайк).

61. Психологічні механізми навчання. Концепція управління навчанням. Особистісно-зорієнтоване навчання. Шляхи управління: програмоване навчання, алгоритмізація, проблемне, розвиваюче навчання, уроки-діалоги тощо.

62. Психолого-педагогічні аспекти методів навчання. Програмоване навчання. Розвиваюче навчання. Модульне навчання. Ігрові методи навчання та їх психологічні засади.

63. Психологічні основи комп'ютеризації навчання. Психологічні вимоги до навчального діалогу в системі «учень-комп'ютер» та її критерії.

64. Учіння як процес активного засвоєння системи знань, вмінь і навичок (асоціативно-рефлекторні теорії: Д. М. Богоявленський, Г. С. Костюк, Н. О. Менчинська, Ю. О. Самарін). Теорія поетапного формування розумових дій (П. Я. Гальперін, Н. Ф. Талізін). Концепція учіння Д. Б. Ельконіна.

Концепція учіння теоретичного узагальнення В. В. Давидова. Концепція учбової діяльності Л. В. Занкова.

65. Види учіння. Учіння як процес і як діяльність. Основні структурні компоненти учіння.

66. Мотивація учіння. Класифікація мотивів учіння.

67. Психологія засвоєння знань, наукових понять, умінь і навичок. Вміння вчитися самостійно як інтегральна якість особистості. Вікова динаміка процесу учіння. Неуспішність учнів та її причини. Запобігання неуспішності в навчанні учнів.

68. Виховання як формування цілісної особистості. Теорії виховання. Психологічні особливості сімейного виховання. Спілкування у процесі виховання.

69. Специфіка роботи з дітьми ускладненої поведінки. Поняття «важковиховуваний» і категорії «важких» дітей. Безпритульність, азартні захоплення, звички лихословити, паління як прояви дисгармонійної поведінки дітей. Психологічний аспект виникнення наркозалежності у дітей. Статеві девіації у підлітків. Психологічні механізми подолання шкідливих звичок.

70. Психологія морального виховання. Моральна основа особистості. Розвиток моральної саморегуляції у різні вікові періоди. Вчинок як вираження моральності. Види вчинків. Аналіз вчинку як загального критерію вихованості. Дослідження морального розвитку особистості сучасними вітчизняними науковцями (І. Д. Бех, І. С. Булах, Р. В. Павелків).

71. Педагогічна діяльність: форми, характеристики, зміст. Мотивація педагогічної діяльності. Основні функції педагогічної діяльності. Педагогічні вміння. Стили педагогічної діяльності. Педагогічне сприйняття. Специфіка педагогічного мислення. Педагогічна рефлексія. Педагогічний такт і авторитет педагога. Психологічний аналіз професійної компетентності педагога.

72. Розвиток творчих здібностей педагога. Поняття про педагогічну майстерність. Шляхи формування педагогічної майстерності. Значення прикладних знань у вдосконалюванні педагогічної майстерності. Організаційна та управлінська діяльність вчителя.

73. Предметна сутність соціальної психології. Категорії соціальної психології (соціально-психологічний простір, соціально-психологічна реальність, соціально-психологічні явища). Функції та завдання соціальної психології. Співвідношення поняття «соціальне» та «психічне». Взаємозв'язок загальної психології, соціальної психології та соціології.

74. Основні методи соціальної психології: методи дослідження та методи впливу.

75. Виникнення та становлення соціальної психології. Соціально-психологічні варіанти основних течій психологічної думки: функціоналізм, біхевіоризм, психоаналіз, психодинамічні теорії, когнітивізм, інтеракціонізм, гуманістична психологія. Особливості розвитку вітчизняної соціальної психології.

76. Поняття індивід, індивідуальність, особистість. Проблема соціального і біологічного в особистості. Соціально-психологічні якості особистості. Атрибути особистості: свідомість, динамічність, активність, неповторність. Ознаки особистості. Простори існування та структура особистості.

77. Соціалізація особистості: адаптація та актуалізація. Вплив соціокультурного середовища на формування особистості. Критерії соціалізованості особистості. Інститути та агенти соціалізації. Основні механізми соціалізації.

78. Основні теорії особистості: психодинамічна (З. Фрейд, К. Г. Юнг), відчуження (А. Фромм), біхевіористична (Дж. Уотсон, Б. Скіннер), гуманістична (К. Роджерс, А. Маслоу), екзистенціальна (В. Франкл), акмеологічна (Б. Анан'єв), трансактний аналіз (Б. Берн), теорія само ідентичності (Е. Еріксон).

79. Типології особистості: конституціональна (Е. Кречмер), темпераментна (Гіпократ-Галена-Павлова), акцентуацій (К. Леонгард), локус-контроль (Д. Роттер), типологія К. Г. Юнга, психогіометрична типологія (С. Делінжер), типологія Асофа-Емері (об'єктивісти-суб'єктивісти), типологія Е. Шострома (актуалізатори-маніпулятори), типологія НЛП (аудіали, візуали, кінестетики).

80. Поняття «установка» у соціальній психології. Сутність соціальної установки (атитюду). Функції атитюду. Структура атитюду (за М. Смітом). Джерела й принципи формування установок. Процес формування установок. Система диспозиційних утворень, які регулюють поведінку і діяльність людини (за В. Ядовим). Соціальна установка та реальна поведінка. Зміни установок.

81. «Я» особистості як чинник становлення у групі. Проблема «Я» в структурі особистості. Становлення «Я-концепції». Структура самосвідомості: самопізнання, самооцінка, самоконтроль. Наслідки позитивної і негативної самооцінки. Механізми формування самооцінки.

82. Спілкування як феномен соціальної психології. Спілкування як обмін інформацією Функції комунікативного аспекту спілкування. Зміст, види і форми комунікації. Зони міжособистісного спілкування: інтимного спілкування, особистого спілкування, формального спілкування, публічного спілкування (Холл).

83. Перцептивна сторона спілкування. Поняття та зміст соціальної перцепції. Функції соціальної перцепції. Аперцепція. Механізми взаєморозуміння: ідентифікація, емпатія, атракція, рефлексія, каузальна атрибуція. Природа та види соціальних стереотипів. Механізми сприймання. Механізм проєкції.

84. Поняття інтеракції. Різновиди взаємодії. Форми поведінки особистості у міжособистісній взаємодії. Інтеракція і міжособистісній вплив. Стратегії міжособистісного впливу, їх класифікація. Поняття маніпуляції.

85. Конструктивні форми взаємодії. Подібність і атракція. Взаємна симпатія. Емпатія, співпереживання, співчуття. Альтруїстична поведінка у взаємодії. Дружба і самотність. Структурні складові феномену кохання.

86. Деструктивні форми взаємодії. Поняття «конфлікт» у широкому та вузькому значенні. Класифікація та структура конфліктів. Причини міжособистісних конфліктів. Динаміка конфлікту. Стратегія поведінки учасників конфлікту. Агресія і культура. Види агресії. Соціальні причини агресії.

87. Група як основний інститут соціалізації та реалізації міжособистісного спілкування. Причини виникнення малої соціальної групи. Ознаки, що характеризують малу групу: кількісний склад або розмір групи; індивідуальний склад або композиція; психологічний клімат, як переважаючий настрій групи; групові норми.

88. Поняття про групову динаміку та групові процеси. Механізми групової динаміки. Статометрична концепція та параметричний підхід до динаміки групового розвитку. Стадії розвитку групи (за Л. Уманським).

89. Поняття велика соціальна група: сутність та зміст. Ознаки та структура великих соціальних груп. Класифікація великих соціальних груп. Соціальнопсихологічні особливості формування великих соціальних груп. Функціонування великих груп. Особливості дослідження великих соціальних груп. Типи соціальних спільностей.

90. Зв'язок понять велика соціальна група та масова поведінка. Поняття про стихійну групу: натовп, юрба, публіка. Особливості функціонування громадської думки.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ВСТУПНОГО ВИПРОБУВАННЯ

Прийом й оцінювання вступного іспиту проводиться відповідно до вимог чинного законодавства, нормативних документів Міністерства освіти і науки України.

Іспит відбувається відповідно до затвердженої програми іспиту за білетами у формі співбесіди. Для підготовки відповіді здобувач використовує екзаменаційні листи, які після іспиту зберігаються упродовж року в науковій частині.

Оцінювання відповідей здобувачів проводиться за існуючими сталими вимогами і нормами, а також з урахуванням:

- здатності мислити науково-психологічними категоріями;
- об'єктивності «бачення» закономірностей і своєрідності розвитку світової та вітчизняної психологічної науки;
- сформованості наукового стилю мислення особистості;
- схильності до наукової та психолого-педагогічної творчості.

Здобувач на іспиті повинен розкрити зміст основних питань білета, додаткових питань і при цьому продемонструвати:

- знання першоджерел та вміння їх аналізувати, використовувати їхні ідеї при аналізі психологічних проблем;
- володіння змістом психологічних принципів та категорій, вміння оперувати ними при викладанні теоретичного матеріалу;
- уміння демонструвати та аргументувати свою власну думку;
- здатність до проведення самостійних наукових досліджень в обраній галузі науки.

Вступне випробування для здобувачів третього (науково-освітнього) рівня вищої освіти за освітньо-науковою програмою спеціальності 053 «Психологія» здійснюється за принципом накопичувальної системи. Сумарна оцінка вступного випробування складається з балів, накопичених за окремими критеріями оцінювання запропонованих питань фахового випробування та оцінки захисту реферату (чи матеріалів опублікованих робіт) у процесі співбесіди. Максимальна можлива оцінка, відповідно до перелічених критеріїв, складає 100 балів. Загальна система рейтингових балів змістових блоків вступного випробування представлена в табл. 1.

Таблиця 1

Розрахунок загального рейтингового балу

Змістові блоки фахового випробування	Оцінка у (балах)
Загальнотеоретичні питання	60
Співбесіда за спеціалізацією (захист реферату чи матеріалів опублікованих робіт)	40
Загальний рейтинговий бал	100

2.1. Критерії оцінювання відповідей із загальнотеоретичних питань вступного іспиту

Максимальна оцінка за відповіді на загальнотеоретичні питання вступного іспиту складає 60 балів. Критерії оцінювання відповідей на загальнотеоретичні питання представлені у табл.2.

Таблиця 2

Загальні критерії оцінювання відповідей із загальнотеоретичних питань

№	Критерії оцінювання	Оцінка (у балах)
1	Відповідь, яка виявляє всебічне й глибоке знання матеріалу з кожного екзаменаційного запитання, у тому числі ґрунтовні знання першоджерел. Ця оцінка передбачає також вільну орієнтацію здобувача у сучасній освітній проблематиці, системне бачення шляхів розв'язання актуальних проблем освіти. Відповіді на всі питання білета, додаткові запитання характеризуються повнотою, вичерпністю та обґрунтованістю.	46-60 (відмінно)
2	Здобувач продемонстрував належний рівень володіння знаннями з кожного екзаменаційного запитання, але відповіді на питання не є повними, вичерпними та аргументованими.	31-45 (добре)
3	Здобувач виявив поверхові, фрагментарні знання, недостатнє володіння понятійним апаратом, відсутність цілісності знань, частково знає основні літературні джерела	16-30 (задовільно)
4	Відповідь здобувача свідчить про низький рівень володіння обсягом і змістом понятійного апарату, фрагментарність знань із теорії освіти. Вступник допускає суттєві помилки в характеристиці освітніх явищ, фактів.	1-15 (незадовільно)

2.2. Критерії оцінювання результатів співбесіди за спеціалізацією

Максимальна оцінка за відповіді на запитання співбесіди зі спеціалізації складає 40 балів. Критерії оцінювання відповідей на запитання співбесіди зі спеціалізації в табл. 3.

Таблиця 3

№	Критерії оцінювання	Оцінка (у балах)
1	Вступник орієнтується в науковій проблемі, презентує власне критичне ставлення та творчий підхід	28-40 (відмінно)
2	Реферат містить висвітлення наукової проблеми без ознак авторського переосмислення матеріалу, презентації власних ідей і ставлень.	14-27 (добре)

3	Вступник поверхово розуміється в сучасних проблемах освіти за спеціалізацією, не висловлює власну думку.	1-13 (задовільно)
---	--	----------------------

Результати змістових блоків фахового випробування переводяться за шкалою від 1 до 5 балів та оприлюднюються на інформаційному стенді відбіркової комісії з прийому на навчання до аспірантури і на офіційному сайті Університету.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

ЗАГАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ

Бригадир М. Б., Бугерко Я. М., Ревасевич І. С. Загальна психологія. Збірник кейсів: навч.-метод. посіб. Тернопіль: Економічна думка ТНЕУ, 2017. 35 с.

Варій М. Й. Загальна психологія: підручник: у 2 т. Вид. 5-те, виправл. і допов. Львів: Априорі, 2016. Т.1. 382 с.

Варій М. Й. Загальна психологія: підручник: у 2 т. Вид. 5-те, виправл. і допов. Львів: Априорі, 2016. Т.2. 358 с.

Дуткевич Т. В. Загальна психологія. Київ: Центр навчальної літератури, 2019. 388 с.

Ільїна Н. М., Мисник С. О. Загальна психологія: теорія та практикум. Київ: «Університетська книга», 2017. 352 с.

Ільїна Н. М. Загальна психологія в екзаменаційних питаннях і відповідях. Навч. посіб. Київ: «Університетська книга», 2018. 239 с.

Максименко С. Д. Загальна психологія: Навчальний посібник. Київ: «Центр навчальної літератури». 2004. 222 с

Методологія і психологія гуманітарного пізнання: колективна монографія. Тернопіль: ТНЕУ, 2019. 998 с.

Москалець В. П. Загальна психологія: підручник. Київ: Ліра-К, 2020. 564 с.

Москалець В. П. Психологія особистості: підручник. Київ – Івано-Франківськ: «Нова Зоря», 2020. 435 с.

М'ясоїд П. А. Психологічне пізнання: історія, логіка, психологія. Київ: Либідь, 2016. 560 с.

Павелків Р. В. Загальна психологія. Підручник. Київ: Кондор, 2012. 576с.

Ревасевич І. С. Загальна психологія: навч.-метод. комплекс. Тернопіль: ТНЕУ, 2016. 47 с.

Савчин М. В. Загальна психологія: підручник. Вид. 3-тє, стереотип. Київ: ВЦ «Академія», 2020. 344 с.

Сергеєнкова О. П. Загальна психологія: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2016. 296 с.

Фурман А. А. Психологія смисложиттєвого розвитку особистості. Тернопіль: ТНЕУ, 2017. 508 с.

Teger, Allan I. Too Much Invested to Quit. Elsevier. Pergamon General Psychology Series. 2017. Vol. 83.

Valsiner, Jaan, Nandita Chaudhary, and Gerhard Benetka. From methodology to methods in human psychology. Cham: Springer International Publishing, 2017. P. 113-122.

Paloutzian, Raymond F. Psychology of religion in global perspective: Logic, approach, concepts. The international journal for the psychology of religion. 2017. Vol. 27, № 1. P. 1- 13.

Додаткова література

Бугерко Я. Рефлексія – засаднича умова самобуття людини. Методологія і психологія гуманітарного пізнання. Тернопіль: ТНЕУ, 2019. С. 753-802.

Бугерко Я. Потенціал як психодуховна даність особистості. Психологія і

суспільство. 2018. № 1-2. С. 68-82.

Бугерко Я. Методологічні підходи вивчення психодуховної реальності людини. *Pedagogy and Psychology*. 2016. Vol. IV (46). P. 71-74.

Бугерко Я. Психотехнологія духовно-морального розвитку особистості. *Габітус*. 2020. № 14. С.152-157.

Гроф С. Психологія майбутнього. Пер. з англ. Я. Винницької, О. Редчиць. Львів: Афіша, 2015. 328 с.

Основи психології: підручник / за заг. ред. О. В. Киричука, В. А. Роменця. Вид.6-те. Київ : Либідь, 2006. 632 с.

Психологічний тлумачний словник найсучасніших термінів. Харків: Прапор, 2009. 672 с.

Трофімов Ю. Л., Рибалка В. В., Гончарук П. А. Психологія: Підручник. 3-те вид., стереотип. Київ: Либідь, 2001. 560 с.

Фурман А. В., Гуменюк О. Є. Психологія Я-концепції: Навчальний посібник. Львів: Новий Світ-2000, 2006. 360 с.

ВІКОВА ПСИХОЛОГІЯ

Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис. Москва: Прогресс. 1996. 344 с.

Видра О. Г. Вікова та педагогічна психологія. Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ: ЦУЛ, 2011. 111 с.

Вікова та педагогічна психологія: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / за ред. О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін. Київ: Каравела. 2008. 399 с.

Гуцуляк Н. М., Рудюк Н. Г. Вікова психологія: курс лекцій. Чернівці: Рута. 2007. 95 с.

Дзюба Т. М. Коваленко Т. М. Психологія дорослості з основами геронтопсихології. Київ : Видавничий Дім «Слово». 2013. 264 с.

Дуткевич Т. В. Дитяча психологія. Київ: ЦУЛ, 2012. 424 с.

Забродський М. М. Вікова психологія. Київ: Міжрегіон. акад. упр. Персоналом. 2012. 103 с.

Крайг Г., Бокум Д. Психология развития. СПб.: Питер. 2007. 949 с.

Кутішено В. П., Ставицький С. О. Психологія розвитку та вікова психологія. Практикум. Київ: Каравела. 2009. 448 с.

Павелків Р. В. Вікова психологія. Київ: Кондор. 2011. 468 с.

Павелків Р. В., Цигипало О. П. Дитяча психологія. Київ: Академ-видав. 2008. 432 с.

Подоляк Л. Г. Основи вікової психології. Київ: Главник. 2006. 111 с.

Поліщук В. М. Вікова та педагогічна психологія. Суми: Університетська книга. 2010. 351 с.

Терлецька Л. Г. Вікова психологія і психодіагностика. Київ: ВД «Слово». 2013. 606 с.

Токарева Н. М., Шамне А. В. Вікова та педагогічна психологія: навч. посіб. Київ, 2017. 548 с.

Щотка О. П. Вікова психологія дорослої людини. Ніжин: Редакційно-видавничий відділ НДПУ ім. М. Гоголя. 2011. 194 с.

Додаткова література

Возрастная психология: Детство. Отрочество. Юность. Хрестоматия / сост. и науч. ред. В. С. Мухина, А. А. Хвостов. Москва: Академия. 2003. 624 с.

Волков Б. С. Психология младшего школьника. Москва: Пед. общество России. 2002. 128 с.

Волков Б. С. Психология подростка. Москва: Пед. общество России. 2001. 160 с.

Волков Б. С. Психология ранней юности. Москва: ТЦ Сфера, 2001. 96 с.

Поливанова К. Н. Психология возвратных кризи сов. Москва: Изд. центр «Академия». 2000. 184 с.

Терлецька Л. Г. Психологія зрілості. Практикум. Київ: Главник, 2006. 143 с.

Терлецька Л. Г. Психологія дитинства. Практикум. Київ: Главник. 2006. 143 с.

Психология старости. Хрестоматия. Самара: БАХРАХ-М. 2004. 734 с.

Урунтаева Г. А. Дошкольная психология. Москва: Академия. 2001. 335 с.

ПЕДАГОГІЧНА ПСИХОЛОГІЯ

Власова О. І. Педагогічна психологія. Київ: Либідь. 2005. 400 с.

Выготский Л. С. Педагогическая психология. Москва: Педагогика-Пресс, 1991. 184 с.

Головінський І. З. Педагогічна психологія. Київ: Аконт. 2003. 288с.

Заброцький М.М., Павелків Р.В. Педагогічна психологія. Теоретичні концепції та практикум. Рівне. 2003. 297 с.

Ольшанский Д. В. Новая педагогическая психология. Москва: Академ. Проект. 2002. 528 с.

Педагогическая психология. / Н.В.Клюева и др. Москва: Владос-Пресс, 2004. 400 с.

Поліщук В. М. Вікова та педагогічна психологія. Суми: Університетська книга. 2010. 351 с.

Савчин М. В. Соціальна педагогічна психологія. Дрогобич: Відродження. 2000. 208 с.

Савчин М.В. Педагогічна психологія. Київ: Академвидав. 2007. 424 с.

Сергеєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасєка О. В. Педагогічна психологія. Київ: Центр учбової літератури. 2012. 168 с.

Степанов О. М. Педагогічна психологія. Київ: Академвидав, 2011. 416 с.

Токарева Н. М., Шамне А. В. Вікова та педагогічна психологія: навч. посіб. Київ, 2017. 548 с.

Токарева Н. М. Основи педагогічної психології. Кривий Ріг: Інтерсервіс, 2013. 158 с.

Додаткова література

Возрастная и педагогическая психология / сост. И. В. Дубровина, А. М. Прихожан, В. В. Зацепин. Москва: Академия. 2003. 367 с.

Коломинський Н. Л. Психологічний менеджмент в освіті. Київ: МАУП, 2000. 288 с.

Лидерс А. Г. Психологический тренинг с подростками. Москва: Академия, 2003. 250 с.

Талызина Н. Ф. Педагогическая психология. Москва: Академия. 2003. 288 с.

Семиченко В. А. Психологічна структура педагогічної діяльності. В 2ч. Київ: «Київський університет». Ч.1 2000. 217 с.; Ч.2. 2000. 230 с.

Токман Б. И. Педагогическая психология: от теории к практике. Москва: ОАО «Прогресс». 2002. 572 с.

Фельдштейн Д. И. Возрастная и педагогическая психология. Москва: МОДЕК 2002. 432 с.

СОЦІАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ

Андреева Г. М. Социальная психология. Москва: МГУ, 2002. 420 с.

Андреева Г. М. Зарубежная социальная психология XX ст. Москва: Аспект-Прес. 2001. 288 с.

Битянова М. Р. Социальная психология. Наука, практика и образ мыслей. Москва: ЭКСМО-Пресс. 2001. 575 с.

Белинская Е. П., Тихомандрицкая О.А. Социальная психология личности. Москва: АСПЕК-Пресс. 2001. 304 с.

Еникеева М. И. Общая и социальная психология. Москва: НОРМА. 2002. 611 с.

Корнєв М. Н., Коваленко А. Б. Соціально психологія. Київ: Вища школа. 1995. 303 с.

Москаленко В. В. Соціально психологія. Київ: Центр навч. літ. 2005. 624 с.

Орбан-Лембрик Л. Е. Соціально психологія. Київ: Академвидав, 2005. 446 с.

Савчин М. В. Соціально педагогічна психологія. Дрогобич: Відродження. 2000. 208 с.

Хьюстон М. Введение в социальную психологию. Европейский поход. Москва: Юнити-Дана. 2004. 594 с.

Швачко О. В. Соціально психологія. Київ: Вища школа. 2002. 111 с.

Шибутани Т. Социальная психология. Ростов-на Дону: Феникс. 2002. 554 с.

Додаткова література

Авраменкова В. В. Социальная психология детства: Развитие отношений ребенка в детской субкультуре. Москва-Воронеж: НПО МОДЭК. 2000. 412 с.

Ануфриева Н. М. Социальная психология. Курс лекций. Киев: МАУП. 2000. 132 с.

Аронсон Э., Уилсон Т., Ейкерт Р. Социальная психология: Психологические законы поведения человека в социуме. СПб.: Прайм-ЕВРОЗНАК. 2002. 560 с.

Бодалев А. А. Психология общения. Москва: МОДЭК. 2002. 320 с.

Бэрон Р. Социальная психология: Ключевые идеи. СПб.: Питер, 2003. 507 с.

Гришина Н. В. Психология конфликта. СПб.: Питер. 2000. 464 с.

Майерс Д. Социальная психология. СПб.: Питер. 2005. 784 с.

Битянова М. Р. Социальная психология. Москва: ЭКСМО-Пресс. 2001. 575

с.

Ольшанский Д. В. Психология масс. СПб. 2002. 362 с.

Реан А. А., Коломинский Я. Л. Социальная педагогическая психология. СПб.: Питер. 2000. 416 с.

Чалдини Р. Психология влияния. СПб.: Питер. 2000. 272 с.

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ:

1. <http://uk.wikipedia.org/wiki> Вікіпедія, вільна енциклопедія.
2. <http://www.lib.meta.ua> Електронна бібліотека
3. <http://www.mon.gov.ua> Міністерство освіти і науки України – офіційний сайт.
4. <http://www.osvita.org.ua> Освітній портал
5. <http://www.ukrcenter.com> Український центр
6. zakon.rada.gov.ua/laws Офіційний сайт ВР України.
7. www.nbuv.gov.ua Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.
8. <https://nlu.org.ua/> - Національна парламентська бібліотека України
9. <https://library.gov.ua/> - Державна науково-медична бібліотека України
10. <https://uk.wikipedia.org/wiki> - Державна науково-технічна бібліотека України
11. <https://lukl.kyiv.ua/> - Публічна бібліотека імені Лесі Українки (Київ)
12. <http://www.ukrbook.net/> - Книжкова палата України